

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ**» 9-10 жовтня 2009 р. / за заг. редакцією проф. А. П. Гетьмана та проф. Шульги М. В. – Харків.: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. 2009. – 229 с.

Адреса редакційної колегії: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. вул.Пушкінська, 77. Харків. 61024, Україна

Тези друкуються мовою оригіналу і відображають позицію авторів

Кобецька Н.Р.

Прикарпатський національний університет

ім. В.Стефаніка,

зав. кафедри трудового, екологічного та аграрного

права

ПРИРОДНІ ОБ'ЄКТИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

В сучасний період в Україні прослідковується тенденція до поступового втягнення в товарооборот природних об'єктів і ресурсів. Майнові відносини, які складають-

ся в цій сфері, набувають вартісного характеру, включаються в предмет цивільного права.

В радянський період правовий режим природних об'єктів визначався принциповим положенням стосовно виключної власності держави і вилученням їх з цивільного обороту. Відповідно, Цивільний кодекс УРСР в ст. 2 при визначенні відносин, що регулюються Цивільним кодексом Української РСР, виключав природноресурсові відносини зі сфери свого регулювання.

Діючий Цивільний кодекс України на пряму відносить природні об'єкти та їх ресурси до об'єктів цивільних прав (глава 13), вказуючи, зокрема, на особливий режим цивільних прав на тварин (ст. 180 ЦК України), відносячи до нерухомих речей земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці (ст. 1818 ЦК України). Принципово іншою є і позиція українського законодавства щодо дії норм Цивільного кодексу у відносинах використання природних ресурсів та охорони довкілля. ст. 9 ЦК України закріплює: «Положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.»

Характеризуючи природні об'єкти та природні ресурси в системі об'єктів цивільних прав, а також поширення на них цивільно-правового механізму регулювання, хотілося б висловити ряд зауважень.

Насамперед значення має розуміння єдності і відмінності понять «природний об'єкт» і «природний ресурс». Цивільний кодекс не використовує відповідні загальні поняття при визначенні об'єктів цивільних прав, частіше в його нормах зустрічається конкретизовані переліки: «земельна ділянка», «земля», «ліси». В Господарський ж кодекс України включена глава 15 «Використання природних ресурсів у сфері господарювання». Традиційно визначаючи природний ресурс як джерело споживання людиною природи, природний компонент, властивість, що використовується людиною, йому надається більшого «майнового» звучання, ніж категорії природного об'єкту, що несе в собі більше природоохоронне навантаження. Економічна функція природних ресурсів реалізується насамперед в рамках інституту природокористування, який тісно «співпрацює» з цивільним, господарським правом. При цьому сьогодні все частіше прослідковується розмежування цих об'єктів, зокрема і при встановленні прав на них. Однак, земля, надра води, ліси повинні розглядатись не тільки як природні ресурси і об'єкти нерухомості, але в першу чергу як природні об'єкти, взаємопов'язані елементи природного середовища.

В системі об'єктів цивільного права природні об'єкти та ресурси віднесені до категорії речей, як предметів матеріального світу. Цивільне право, як правило, байдуже відноситься до речей, які в силу своєї недоступності або інших характеристик не

можуть бути чиеюсь власністю, як наприклад атмосферне повітря. При цьому слід пам'ятати про таку властиву об'єктам цивільних прав характеристику, як дискретність, тобто їх якісну, а також фізичну і / або облікову визначеність і відособленість від всіх інших об'єктів [2, с. 165]. В класичному розумінні вона не може бути застосована до окремих природних об'єктів, однак така індивідуалізація необхідна при встановленні права власності на них і визнання об'єктом цивільно-правових угод.

Особливості самих природних об'єктів та ресурсів визначають особливий правовий режим щодо включення їх в цивільний (господарський) оборот, який зародився ще в римському праві. Зважаючи на існуючі обмеження у встановленні власності на природні об'єкти, використанні договірних форм та інших власне цивілістичних форм регулювання, можна погодитись з висновком О.М. Козиря про практичну не оборотоздатність, зокрема надр, в цивільно-правовому розумінні [1, с. 286]. Однак, для визнання природних об'єктів та їх ресурсів об'єктами цивільних прав значення має не тільки (і не стільки) їх оборотоздатність. Адже, як випливає зі ст. 178 ЦК України, об'єкти цивільних прав можуть бути у вільному обороті, обмеженому чи взагалі бути вилученими з нього. Суттєвим для природних об'єктів є особливий порядок набуття прав на них та їх обороту.

На завершення хотілося б підкреслити, що в регулюванні правового режиму земель, вод, лісів, надр без сумніву потрібна значна обережність і виваженість при поширенні на них цивільно-правових інструментів регулювання. Як зазначає О.В. Новикова, що сьогодні «важливим і актуальним стає вивчення проблеми врахування публічних інтересів в приватно-правових нормах, що регулюють еколого-правові відносини» [3, с. 21]. При цьому, у визначенні співвідношення цивільного і природноресурсового права не доцільно визначати пріоритетність тих чи інших норм, адже регулювання в цій галузі з урахуванням сучасних ринкових умов функціонування економічної та правової систем має підпорядковуватись єдиній меті збереження довкілля, раціонального використання природних ресурсів, залучаючи до її реалізації різногалузеві правові форми та механізми і забезпечуючи тим самим максимальну ефективність правового регулювання.

Перелік використаних джерел:

1. Козырь О.М. Недвижимость в новом Гражданском кодексе России // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика / отв. ред. А.Л. Маковский. — М., 1998.
2. Лапач В.А. Система объектов гражданских прав. — Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический Центр ПРЕСС», 2002.
3. Новикова Е.В. Частное право и экологическое законодательство: влияние и соотношение / Отв. ред. М.М. Бринчук. — М.: Юрист, 1999.